

Dziedzictwo naukowo-techniczne w przestrzeni turystycznej miasta w perspektywie osób młodych

Justyna Chodkowska-Miszczyk

jchodkow@umk.pl

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej,
Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego

ORCID: 0000-0002-4436-475X

Agata Lewandowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej,
Studenckie Koło Naukowe Geografów

Abstrakt: Rozwój technologiczny i cywilizacyjny prowadzi do zmian w cyklu gospodarczym. Przeobrażeniom ulega struktura, ale też organizacja gospodarki. Odzwierciedlenie tych przemian obserwujemy w miastach w postaci zmiennej użyteczności ich przestrzeni oraz wzrostu zdekapitalizowanych terenów i budynków naznaczonych historią i doświadczeniem rozwoju nauki, techniki i postępu cywilizacyjnego. Sposobem na renowację zdewastowanych obszarów miasta i kreowanie nowych impulsów rozwojowych jest upowszechnienie ich nowej funkcji (turystycznej) w oparciu o dziedzictwo naukowo-techniczne miasta.

Celem niniejszego badania jest prześledzenie znaczenia dziedzictwa naukowo-technicznego w przestrzeni turystycznej miasta oraz zidentyfikowanie szans i możliwości zagospodarowania tej niszy rynku turystycznego. Z uwagi na fakt, że niezwykle interesujące jest poznanie opinii najbardziej aktywnych użytkowników przestrzeni miejskiej i turystycznej, analizę wykonano z uwzględnieniem perspektywy osób młodych. Pozyskano ją w trakcie dwuetapowego badania społecznego: (1) ilościowego (badanie ankietowe) i (2) jakościowego (wywiady mobilne i obserwacja uczestnicząca). Z empirycznego punktu widzenia badanie wykonano w Bydgoszczy (województwo kujawsko-pomorskie) – mieście, którego władze lokalne podejmują próbę turystycznej aktywizacji obszarów cechujących się dziedzictwem naukowo-technicznym.

Uzyskane rezultaty wskazują na istotny potencjał turystyczny (i edukacyjny) „drzemiący” w dziedzictwie naukowo-technicznym miasta. Niemniej jednak zidentyfikowano ogromną potrzebę popularyzacji nowych form i obiektów turystycznych, które obecnie znajdują się „cieniu” znanych atrakcji turystycznych.

Słowa kluczowe: dziedzictwo naukowo-techniczne, turystyka, osoby młode

Wstęp

Obecnie obserwowany dynamicznie postępujący rozwój technologiczny i cywilizacyjny wpływa na niemal wszystkie obszary życia społeczeństw. Szczególne wyraźne zmiany zauważyć można w dziedzinie gospodarki. Spada znaczenie rolnictwa i przemysłu, wzrasta natomiast zapotrzebowanie na usługi jak i zatrudnienie w trzecim sektorze. Ten obserwowany w skali globalnej trend w szczególny sposób zaznacza się w miastach o industrialnej przeszłości. Serwicyzacja gospodarki wymaga od władz miejskich zdecydowanych działań w zakresie dostosowywania przestrzeni miejskiej do zmieniających się potrzeb mieszkańców, a także turystów.

W wyniku dezindustrializacji infrastruktura techniczna w miastach przestaje pełnić swoją pierwotną funkcję przez co, mogłoby się wydawać, staje się zbędna [Żukowski 2012]. Jednak w odpowiedzi na przemiany zachodzące w gospodarce, zmieniana jest funkcja pełniona przez obszary i budynki przemysłowe. Wszelkie obiekty związane z szeroko rozumianą działalnością wytwórczą, w których odzwierciedla się industrialna historia miasta, są przestrzenią, która ma ogromny potencjał. Naukowo-techniczna przeszłość infrastruktury tworzy warunki do rozwoju turystyki w mieście, ponieważ poznawanie dziedzictwa kulturowego znajduje się w kręgu zainteresowania coraz większej liczby osób [Kaczmarska 2013]. Sposobem na renowację zdewastowanych obszarów miasta i wykorzystania nieużytków w rozwoju turystyki jest rewitalizacja, czyli wielokierunkowy proces naprawczy zdegradowanych struktur uwzględniający zarówno przekształcenia przestrzenne, jak i ekonomiczne, społeczne oraz kulturowe [Lorens 2010]. Wielofunkcyjność obszarów poddanych rewitalizacji, ich korzystny wizerunek, szerzej – marka miejsca zbudowana w oparciu o lokalną historię i nowoczesne projekty, umożliwiają inicjowanie i rozwijanie nowych przedsięwzięć gospodarczych, w tym związanych z turystyką [Loures i in. 2016].

Szczególnie istotne w zakresie turystyki związanej z dziedzictwem naukowo-technicznym jest spojrzenie na zagadnienie z perspektywy ludzi młodych. Poznanie poziomu aktywności turystycznej i preferencji tej grupy wiekowej jest kluczowe dla rozwoju tego rodzaju działalności, jak i turystyki w ogóle. Osoby młode kształtują w dużym stopniu przyszłe wzorce zachowań turystów są bowiem grupą o charakterze opiniotwórczym [Lubowiecki-Vikuk, Podgórski 2013 za: Gołembski i in. 2002; Wylon et al. 2018].

Mając powyższe na uwadze celem niniejszego badania jest identyfikacja szans i możliwości zagospodarowania dziedzictwa naukowo-technicznego dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej miast w opinii najbardziej aktywnych użytkowników przestrzeni miejskiej i turystycznej, a mianowicie osób młodych. Z empirycznego punktu widzenia niniejsze badanie wykonano w Bydgoszczy (województwo kujawsko-pomorskie). Jest to miasto, które charakteryzuje przeszłość silnie związana z przemysłem, nauką i techniką. W wyniku działań rewitalizacyjnych, dewastowane i zdekapitalizowane obszary miasta nabierają nowego charakteru i funkcji przyczyniając się do kształtowania nowych destynacji turystycznych w przestrzeni miejskiej.

Zarys teoretyczno-metodologiczny badań

Turystyka jest zjawiskiem złożonym, a jej początków można doszukiwać się już u zarania dziejów ludzkich. Oczywiście na początku miała ona zupełnie inną formę niż ta, która obserwowana jest obecnie. Już pierwsze społeczności wędrowały w celu odwiedzenia krewnych, a z czasem również po to by m.in. wymienić się towarami czy wziąć udział w wydarzeniach sportowych lub kulturalnych [Bógdał-Brzezińska, Wendt 2018]. Jednak obecnie uważa się, że te pierwsze wędrówki nie miały jeszcze turystycznego charakteru. Turystyka w formie jaka znana jest dzisiaj nie zaistniała aż do połowy XIX wieku – okresu, w którym zaczęto normować czas pracy (a tym samym pojawiło się pojęcie czasu wolnego) i powszechniejsze stały się zbiorowe środki transportu [Vukonic 2012].

Obecnie turystyka staje się coraz popularniejszą formą spędzania wolnego czasu. Rozwój nowoczesnych środków transportu, bogacenie się społeczeństwa, większa ilość czasu wolnego czy szeroko pojmowane zjawisko globalizacji sprawiają, że ludzie coraz częściej decydują się na ten rodzaj aktywności [Lubowiecki-Vikuk, Paczyńska-Jędrycha 2010; Żabińska 2013]. Jednocześnie można zauważyć, że upodobania amatorów tej formy spędzania wolnego czasu stopniowo ulegają znaczącym przekształceniom. Popularne jeszcze do niedawna wakacje typu „3xS” (*sun, sea, sand* – Słońce, morze, plaża), reprezentujące raczej bierne podejście do odpoczynku coraz częściej zastępowane są turystyką typu „3xE” (*entertainment, excitement, education* – rozrywka, podniecenie, edukacja), która promuje aktywne spędzanie wolnego czasu połączone m.in. z rzeczywistym poznawaniem historii i kultury danego miejsca [Kowalczyk 2005; Żemła 2020].

Interesującymi destynacjami turystycznymi są miasta. Były one od wieków świadkami rozwoju cywilizacyjnego, gospodarczego i centrami innowacji. To również miejscami wymiany światopoglądów, myśli, a także przestrzeń, w której nagromadzone są świadectwa historii danego regionu. Ten złożony charakter ośrodków miejskich sprawia, że są one niezwykle atrakcyjnym celem podróży. Jest to wynik nie tylko pełnionych przez nie funkcji biznesowych czy handlowych, ale również rosnącego zainteresowania historią, kulturą miast i oferowanego w nich zaplecza komercyjnego [Istoc 2012]. Potwierdza to fakt, że miasta stopniowo stają się swoistym produktem turystycznym [European Travel Commission Research Group 2005].

Zmiana turystycznych „priorytetów” (turystyka 3xE zamiast 3xS) i wzrost zainteresowania miastem, spowodowały rozwinięcie się szczególnej odmiany turystyki zwanej turystyką miejską. Mimo, że jest to szeroko znana i istotna forma turystyki, to zjawisko to nadal nie jest w pełni zgłębione [Ashworth, Page 2011]. Niektórzy z badaczy, aby wzbudzić dyskusję na temat tej odmiany turystyki zadają pytanie (oczywiście w sposób ironiczny): czy turystyka miejska w ogóle istnieje? [Ashworth 1992]. Zjawisko turystyki w miastach jest bezsprzecznie zauważalne, jednak nadal istnieją kontrowersje co kryje się pod tym terminem. Pierwsze badania w tym zakresie prowadzone były mniej więcej od lat 80. XX wieku [Edwards i in. 2008]. Jednym z najprostszych podejść jest definiowanie turystyki miejskiej jako po prostu turystyki, która uprawiana jest w mieście, czyli uwagę zwraca się na funkcję turystyczną miasta [Kowalczyk 2005 za: Ashworth 1989]. Jednak zdania co do tego czy turystykę miejską można traktować jako odrębną kategorię, czy może utożsamiać ją ze wszystkimi rodzajami turystyki, które odbywają się w mieście są podzielone [Żabińska 2013]. W odpowiedzi na kontrowersje związane z pojęciem, A. Kowalczyk [2005] proponuje bardziej holistyczny termin „turystyka na obszarach miejskich”, który obejmuje zarówno wszelką aktywność turystyczną w miastach związaną z walorami i zapleczem turystycznym jak i poznawanie dziedzictwa kulturowego i historii ośrodków miejskich. Można więc zauważyć, że proponując to określenie autor połączył zarówno funkcje pełnione przez miasto (np. wypoczynkową, usługową, kongresową itp.) z elementem w pewien sposób niemożliwym do zmierzenia, bo związanym z poszukiwaniem symbolicznego wymiaru miasta. Określenie turystyka na obszarach miejskich jest więc o wiele szerszym pojęciem niż turystyka miejska, która wiąże się ze sferą poznawczą i emocjonalnym nastawieniem turysty do odwiedzanego miejsca [Żabińska 2013]. Takie podejście wydaje się być zabiegiem adekwatnym, ponieważ jak zauważają Ashworth i Page [2011] pod pojęciem turystyki miejskiej może się ukryć wiele funkcji pełnionych przez ośrodki miejskie. Łączy się bowiem zarówno z poznawaniem przez turystę miasta, jego „ukrytego wymiaru” [Kowalczyk 2005], ale również z korzystaniem z bazy usługowej oferowanej w ośrodku miejskim.

Miasta są szczególnymi twórcami, których przestrzeń tworzyła się w wyniku długotrwałych procesów. Są odzwierciedleniem kulturowego systemu, który panował w poszczególnych okresach czasu na danym obszarze [Kaczmarek, Kaczmarek 2009]. Sprawia to, że są atrakcyjnym celem podróży dla wielu turystów zainteresowanych turystyką kulturową. Ta odmiana turystyki jest pojęciem równie trudnym do

zdefiniowania co samo zagadnienie kultury [Mikos v. Rohrscheidt 2008]. Jeszcze do niedawna kulturę a tym samym również turystykę kulturową wiązano z tak zwaną kulturą wysoką (dzieła wybitnych twórców), jednak obecnie pojęcie to swoim znaczeniem bardzo często obejmuje wszelkie wytwory materialne i niematerialne człowieka [Mikos v. Rohrscheidt 2016; Richards 2018]. Takie podejście do turystyki kulturowej prezentują wyniki badania ankietowego zamieszczone w publikacji UNWTO [2018]. Podkreślona tam została wartość zarówno materialnych (np. obiekty światowego i narodowego dziedzictwa, historyczne budynki, pomniki) jak i niematerialnych (np. muzyka, tradycyjna kuchnia) wytworów ludzkiej pracy oraz to, że podstawą przy rozpatrywaniu tego rodzaju turystyki jest chęć turysty do tego by poznawać i doświadczać kulturę danego miejsca. UNWTO [2018] jako element kultury, a tym samym obiekt zainteresowania turystyki kulturowej zalicza również tzw. kulturę współczesną, do której można zaliczyć m.in. filmy, sztuki teatralne czy modę. Tak szerokie podejście do zagadnienia może jednak wzbudzać kontrowersje, ponieważ bardzo trudno wyznaczyć wtedy granice pojęcia. Można więc uznać, że tym co wyróżnia turystykę kulturową jest wyraźna motywacja i cel turysty indywidualnego lub grupy, aby zapoznać się z kulturą danego miejsca [Kaczmarek, Kaczmarek 2009].

Stosunkowo nową odmianą turystyki kulturowej jest turystyka postindustrialna (poprzemysłowa). Ten rodzaj turystyki związany jest z poznawaniem dziedzictwa przemysłowego nieczynnych już obiektów i terenów przemysłowych [Chmielewska, Lamparska 2011; Szromek, Herman 2019]. Niekiedy zamiennie używa się sformułowania turystyka industrialna (przemysłowa), jednak z racji, że określenie to może oznaczać odwiedzanie zarówno nadal działających jak i nie działających zakładów produkcyjnych [Mikos v. Rohrscheidt 2008], warto za przykładem M. Kronenberga [2007] rozdzielić te dwa pojęcia lub użyć zwrotu turystyka industrialna obiektów poprzemysłowych [Koralewska 2009]. Bez względu na niewielkie różnice w terminologii najważniejszym z elementów w tym rodzaju turystyki jest chęć podróżującego do poznawania historii zakładów i procesów produkcji (w przypadku nie działających już firm) lub zagłębienie się w obecną działalność, ale i przeszłość zakładów nadal funkcjonujących [Mikos v. Rohrscheidt 2008; Chodkowska-Miszczuk i in. 2016]. Do elementów dziedzictwa przemysłowego najczęściej zaliczane są zabytki budownictwa związane z działalnością produkcyjną, przemysłem przetwórczym, w tym: papierniczym, włókienniczym, ceramicznym i wieloma podobnymi [Żukowski 2012]. Dziedzictwo związane z obecnością

zabytkowych obiektów i budynków poprzemysłowych jest czołowym czynnikiem napędzającymi aktywność turystyczną, zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych [Martinat i in. 2018]. Niekiedy, tak jak w przypadku turystyki kulturowej, jako przedmiot zainteresowania turystyki industrialnej, a tym samym część dziedzictwa przemysłowego, przyjmuje się elementy niematerialne takie jak etyka pracy czy zwyczaje, tradycje i kulinaria wykształcone w środowisku pracy w przeszłości [Szromek, Herman 2019].

Obecnie turystyka postindustrialna staje się coraz istotniejszą gałęzią branży turystycznej, ponieważ w wyniku przemian gospodarczych rośnie liczba zakładów przemysłowych, które przestają pełnić swoją pierwotną funkcję. Rozwój technologiczny i cywilizacyjny prowadzi do zmian w cyklu gospodarczym. Przeobrażeniom ulega struktura, ale też organizacja produkcji i dystrybucji produktów. Odzwierciedlenie tych przemian obserwujemy w miastach w postaci naturalnie zmiennej użyteczności ich przestrzeni. Problem rodzi się wówczas, gdy w relatywnie krótkim czasie notuje się duży przyrost zdekapitalizowanych terenów i budynków, jak to miało miejsce w miastach Europy Środkowo-Wschodniej w latach 90-tych XX w. [Krysztófik i in. 2016]. Liberalizacja gospodarki i odchodzenie od gospodarki centralnie planowanej skutkowało likwidacją nierentownych przedsiębiorstw. Proces ten został zintensyfikowany przez ogólnosiwiatowy trend związany z decentralizacją, deregulacją i internacjonalizacją produkcji, w wyniku których działalność przemysłowa jest przenoszona do krajów o niższych kosztach pracy [Martinat i in. 2018]. Pomimo wygaszania funkcji produkcyjnej, nieużytkowane tereny są trwale wpisane w dziedzictwo miast. I to właśnie kulturowo-historyczne znaczenie miejsc postindustrialnych kreuje szansę na ich rozwój poprzez zainicjowanie nowych funkcji, w tym turystycznej. Niemniej jednak jawią się one także jako ogromne wyzwanie w zakresie samego konceptu ich zagospodarowania, jak i możliwości realizacji powziętych zamierzeń. Ten rodzaj turystyki jest więc szansą na rozwój regionów i miast, w których w przeszłości ważną rolę pełnił przemysł. Kreowanie nowych atrakcji turystycznych w nieużytkach poprzemysłowych tworzy realną szansę rozwoju turystyki kulturowej i budowania marki miasta, jako innowacyjnego, proekologicznego miejsca. Osią tych działań jest transsektorowa współpraca obejmująca wszystkie podmioty lokalne, zarówno władze samorządowe, inne podmioty publiczne, organizacje pozarządowe, firmy prywatne, jak i mieszkańców [Lewandowska, Chodkowska-Miszczyk 2019].

Istotne jest aby spojrzeć na to zagadnienie z perspektywy ludzi młodych. Określenie „osoby młode” jest definiowane w różny sposób. Światowa Organizacja Turystyczna [2016] do tej kategorii zalicza turystów w wieku od 15 do 29 lat. Takie podejście wydaje się być trafne. Niekiedy, uogólniając, podaje się, że osoby młode to te, które zaliczają się do tzw. pokolenia Y, jednak zważywszy, że do tej grupy należą zarówno osoby w wieku 40 jak i 20 lat, bezpieczniej jest przyjąć ramy zaproponowane przez UNWTO [Dębski i in. 2019]. Niemniej jednak należy zwrócić uwagę na fakt, że wkraczanie w dorosłość jest wielowymiarowym i złożonym procesem, stanowiącym szczególne wyzwanie w okresie płynnej nowoczesności, zwanej też postnowoczesnością. Współczesność jest naznaczona różnorodnością i mnogością wyborów, rozproszeniem, co wraz z obserwowanymi zmianami demograficznymi powoduje indywidualizację i fragmentaryzację tego procesu. Osiąganie dorosłości trwa obecnie dłużej i kończy się później. Dlatego wskazane jest, a nawet konieczne przesunięcie granicy wchodzenia przez młode osoby w dorosłość do 35 roku życia [Kudlińska-Chróścicka 2019].

Jak donosi Światowa Organizacja Turystyczna i WYSE Travel Confederation [2016] osoby młode są grupą, której znaczenie w ogólnoświatowej turystyce wzrasta. W 2015 stanowili oni około 23% wszystkich międzynarodowych turystów. Młodzi charakteryzują się zdecydowanie większą mobilnością wynikającą z większej ilości czasu wolnego (brak obowiązków rodzinnych) i możliwości podróżowania i zwiedzania po obniżonych kosztach. Pomimo tak istotnego udziału tej grupy w ruchu turystycznym, nadal brakuje pogłębionych badań w zakresie preferencji i motywacji turystów w tym wieku [Buffa 2015]. Jednak znaczenie osób młodych dla turystyki nie wynika jedynie z liczebności, choć oczywiście, jest to element niezwykle ważny. Osoby młode to grupa silnie opiniotwórcza, którą charakteryzuje ciekawość świata [Dębski i in. 2019]. Młodzi turyści zwykle chcą poznać życie w odwiedzanym miejscu z perspektywy lokalnego mieszkańca, chcą doświadczyć kultury danego miejsca i pogłębiać swoją wiedzę. Ich motywacje dotyczące aktywności turystycznej i oczekiwania wobec destynacji turystycznych są ogromnie zróżnicowane, ale też wyrafinowane, odbiegające od utartych schematów [Moisa 2010]. Reprezentanci tej generacji są również zwykle nastawieni na przeżycie wyjątkowych chwil i przygód, dzięki czemu o wiele chętniej niż inni decydują się na odwiedzanie miejsc mniej znanych, niszowych lub poza tzw. ubitym szlakiem [UNWTO i WYSE Travel Confederation 2016]. Ich opinie i wrażenia, z reguły nacechowane emocjonalnie,

znajdują często odzwierciedlenie w mediach społecznościowych, co w kluczowy sposób wpływa na kształtowanie postaw i zachowań innych turystów. Wszystko to sprawia, że spostrzeżenia i stanowisko osób młodych są niezwykle cenne dla budowania aktywności turystycznych w oparciu o dziedzictwo przemysłowe i naukowo-techniczne.

Jak podaje bowiem Jędrysiak [2011] młodzież szkolna, studenci, generalnie osoby młode są szczególnie zainteresowane szeroko rozumianą turystyką industrialną. Jest ona atrakcyjna dlatego, że umożliwia poznanie historii i kultury miejsca, aktywne zdobywanie doświadczeń, dokumentowanie pobytu za pomocą fotografii i filmów, przeżycie przygody, a także wzmocnienie sprawności fizycznej oraz edukację techniczną. Na funkcje edukacyjne turystyki industrialnej zwracają uwagę też inni badacze. Młodzi mają szansę na pozyskanie wiedzy i doświadczenia w kontekście wyboru przyszłych profesji [Chikurova i Oshkordina 2020], jak i możliwości zdobycia wiedzy profesjonalnej [Chodkowska-Miszczyk 2021].

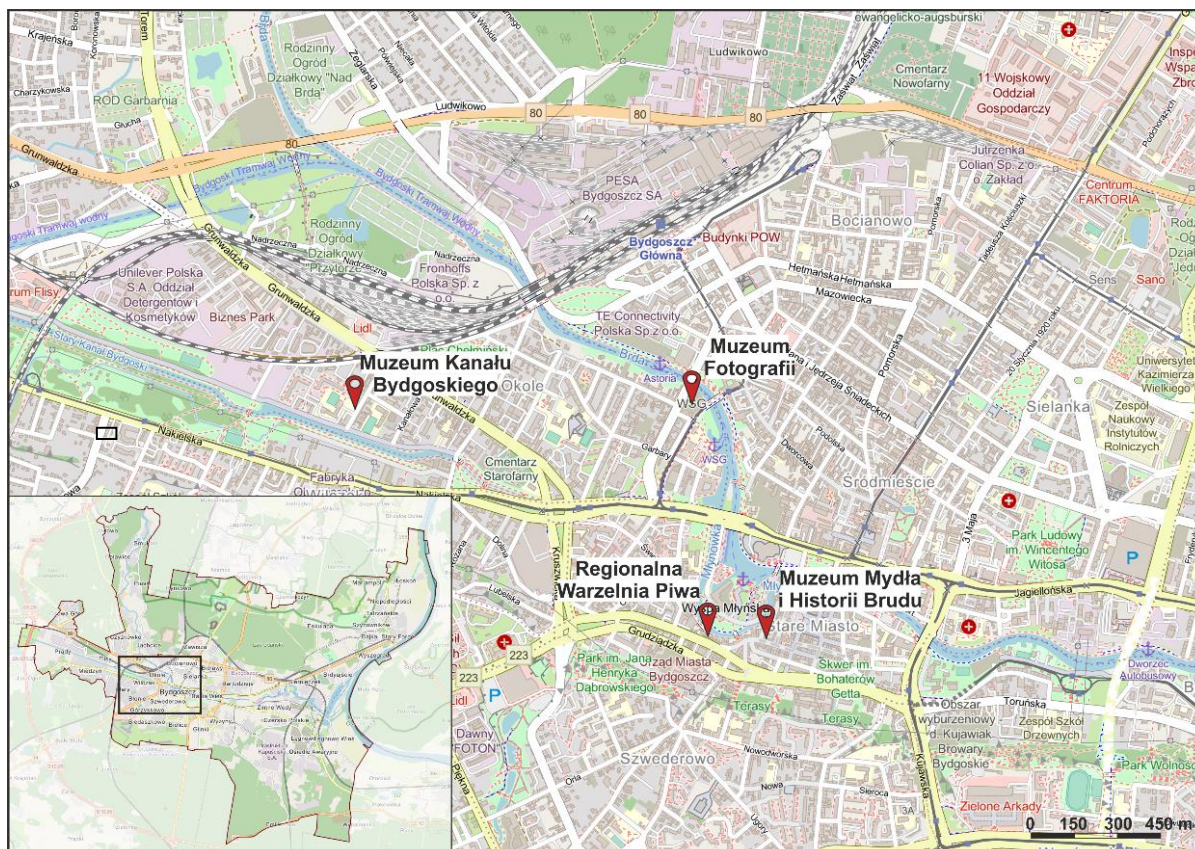
Materiały, metody i obszar badań

Realizując cel niniejszego badania zdecydowano się na wykorzystanie studium przypadku Bydgoszczy (województwo kujawsko-pomorskie). Historia tego miasta ze względu na między innymi dogodne położenie komunikacyjne (wodne i lądowe) i dostęp surowców naturalnych jest silnie związana z przemysłem [Bałachowska, Wiśniewski 1979]. W Bydgoszczy prężnie rozwijały się np. przemysł drzewny, papierniczy, spożywczy, a w szczególności młynarstwo i browarnictwo, chemiczny, w okresie późniejszym również maszynowy, meblarski czy elektromaszynowy [Gimiński, Kowalski 1996]. W wyniku przemian gospodarczych wiele zakładów zostało zamkniętych. Skutkuje to tym, że obecnie Bydgoszcz odznacza się dużą liczbą budynków i przestrzeni, których pierwotne przeznaczenie straciło na znaczeniu. Zdekaptalizowanym i zdewastowanym miejscom i budynkom trzeba było nadać nowe funkcje. Odpowiadając na to wyzwanie władze miejskie inicjują działania mające na celu zmianę charakteru tych obszarów i aktywizację turystyczną miejsc odznaczających się dziedzictwem naukowo-technicznym. Przykładem tych działań jest np. utworzenie tematycznego Szlaku Wody, Przemysłu i Rzemiosła (TeH2O) łączącego miejsca związane z dziedzictwem przemysłowym, naukowym, wodnym i technicznym miasta [<https://ludzieitechnika.pl/>].

Niniejszą analizę rozpoczęto od badania ankietowego metodą PAPI (Paper & Pen Personal Interview) w 2019 r. Po wstępnej weryfikacji uzyskanych ankiet, w dalszej analizie z wykorzystaniem oprogramowania IBM SPSS wykorzystano 475 wypełnionych kwestionariuszy. Założeniem niniejszego badania było uzyskanie opinii osób młodych, w tym znajdujących się w okresie późnej adolescencji i wczesnej dorosłości. Ich stanowisko zostało skonfrontowane z postawą ludzi reprezentujących okres średniej i późnej dorosłości. Formularz ankiety sformułowano w oparciu o kilkanaście pytań zamkniętych z zastosowaniem trybu hybrydowego. Obok skal: nominalnej i dychotomicznej, uwzględniono opcję wielokrotnego wyboru, dzięki czemu można było ocenić częstotliwość wybieranych odpowiedzi. Użycie opcji wielokrotnego wyboru jest tutaj wysoce odpowiednie z uwagi na fakt, że respondenci oceniają tego typu pytania jako niewymagające poświęcenia zbyt dużo czasu i uwagi, co pozwala uzyskać satysfakcjonujący, osiągający poziom saturacji, wynik badania [Francis i in. 2010]. Analizę wyników badania ankietowego przeprowadzono z wykorzystaniem tabel krzyżowych. Metoda ta umożliwia przedstawianie precyzyjnych, znaczących spostrzeżeń ze zbiorów danych, uchwycenie różnic i podobieństw w zachowaniach i postawach różnych grup społecznych, a także badanie zidentyfikowanych relacji.

Kontynuując i pogłębiając analizę przeprowadzono badania jakościowe w postaci wywiadów mobilnych (*walking interview*) i obserwacji uczestniczącej. Obrona metodyka pozwoliła na uzyskanie kontekstualnych perspektyw w trakcie wywiadów kształtowanych przez ich uczestników. Realizacja wywiadów podczas spaceru, który odbywał się w konkretnym miejscu i czasie, pozwoliła na zacieśnienie relacji między ludźmi: badaczem i respondentami, pomogła wydobyć znaczenia, określić emocje i konstruować wiedzę [Anderson 2004]. Wywiady mobilne zostały wykonane z członkami trzynastoosobowej grupy młodych w wieku 20-22 lata (studentów) w trakcie eksploracji przestrzeni miasta szlakiem wody, przemysłu i rzemiosła (TeH₂O). Jako *hotspoty* spaceru badawczego wytypowano cztery kluczowe obiekty z punktu widzenia dziedzictwa przemysłowego i naukowo-technicznego Bydgoszczy, a mianowicie: Muzeum Kanału Bydgoskiego Muzeum Fotografii, Muzeum Mydła i Historii Brudu i Regionalną Warzelnię Piwa (ryc. 1). Wyselekcjonowane obiekty łączy lokalizacja w centrum miasta. Różni natomiast nie tylko warstwa merytoryczna (uwzględniono obiekty reprezentujące dziedzictwo wodne, naukowo-techniczne, przemysłowe i kulinarne wykształcone w środowisku

pracy w przeszłości), ale też stopień zaawansowania na drodze stawania się obiektem turystycznym. Mamy bowiem do czynienia z niezwykle popularnym, także na skalę krajową, Muzeum Mydła i Historii Brudu, zdecydowanie mniej znanymi obiektami: Muzeum Kanału Bydgoskiego i Muzeum Fotografii, jak również z miejscem, które łączy w sobie komponenty charakterystyczne dla muzeów z elementami stanowiącymi o istnieniu w tym miejscu restauracji, a mianowicie – Regionalną Warzelnią Piwa.

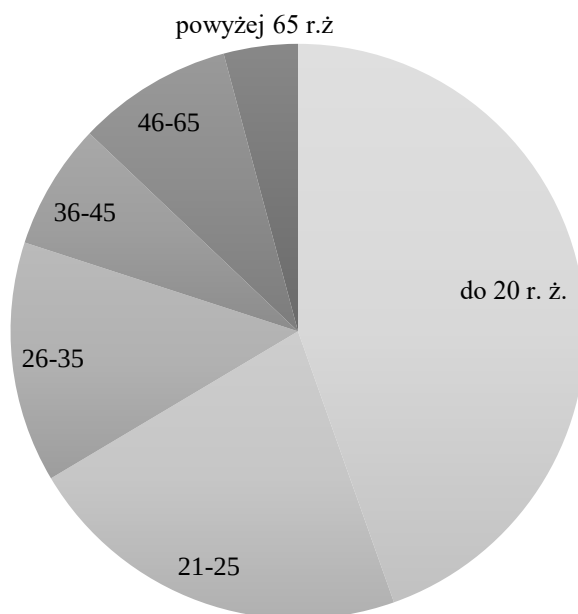

Ryc. 1. Lokalizacja w przestrzeni Bydgoszczy hotspotów wywiadów mobilnych

Źródło: opracowanie własne

Wyniki badań

Identyfikując szanse i możliwości zagospodarowania dziedzictwa naukowo-technicznego dla potrzeb rozwoju funkcji turystycznej miast prześledzono opinie najbardziej aktywnych użytkowników przestrzeni miejskiej i turystycznej, a mianowicie osób młodych. 80% badanych stanowiły osoby do 35. roku życia, przy czym najliczniej była reprezentowana grupa osób do 20. roku życia (ryc. 2). Struktura płci badanych została zbilansowana. Udział kobiet wyniósł 58,4% wobec 41,6% udziału mężczyzn. Miejsce zamieszkania badanych jest zróżnicowane przestrzennie.

Ryc. 2. Struktura wieku respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $N=475$

Bez względu na wiek badani podkreślają, że są zainteresowani kwestiami związanymi z dziedzictwem poprzemysłowym Bydgoszczy. Największy udział odpowiedzi twierdzących pojawił się wśród osób do 20 roku życia, jak i w grupie 36-45 lat. Pod względem przestrzennym, osoby które udzieliły takiej odpowiedzi pochodzą przede wszystkim z centrum miasta, czyli miejsca, gdzie licznie występują obiekty związane z dziedzictwem poprzemysłowym i naukowym. Sytuacja ta dowodzi faktu, że to najbliższe otoczenie kształtuje naszą świadomość, buduje stan i zakres wiedzy [Chodkowska-Miszczyk i in. 2021]. Jako kluczowe argumenty wskazywano istotną rolę miejsc naznaczonych dziedzictwem poprzemysłowym i technicznym w budowaniu lokalnej kultury, a także jako element własnej tożsamości. Z kolei wśród odpowiedzi negatywnych dominowały te związane z innymi zainteresowaniami oraz brak informacji o tego typu miejscach.

Generalnie rzecz ujmując osoby młode mają świadomość istnienia w przestrzeni miejskiej miejsc nawiązujących do dziedzictwa poprzemysłowego miasta, co potwierdza fakt, że 28,5% odpowiedzi na pytanie o znajomość tego typu miejsc pochodzi od osób do 20 roku życia, a kolejne 36,6% od osób między 21. a 35. rokiem życia. Co więcej, postrzegają te miejsca jako atrakcyjne turystycznie. Ponad 74%

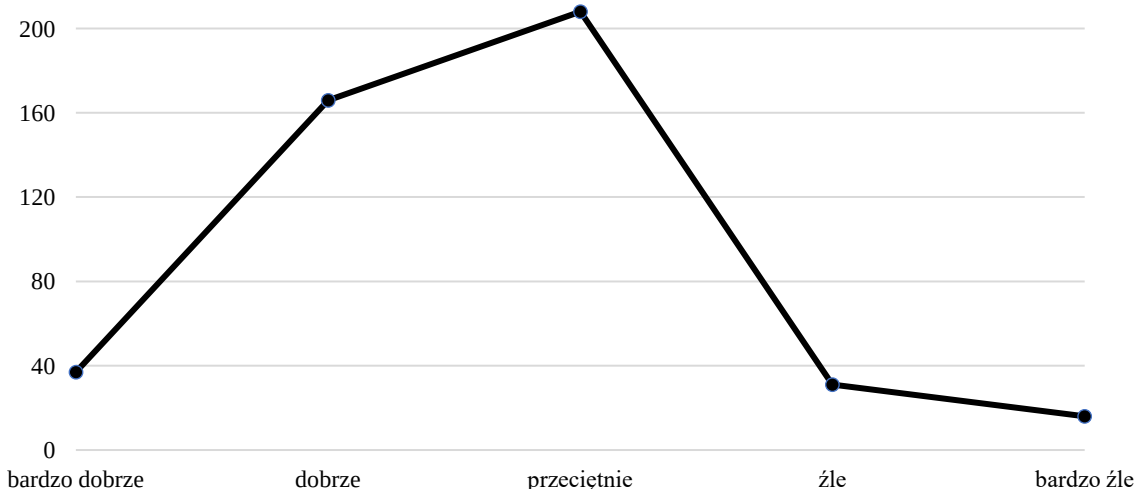
odpowiedzi twierdzących na pytanie o zwiedzanie miejsc nawiązujących do historii przemysłowej Bydgoszczy udzielili badani do 35. roku życia, przy czym niemal 43% odpowiedzi pochodzi od osób w wieku do 20 lat (tab. 1).

Tab. 1. Struktura odpowiedzi twierdzących a wiek respondentów

Struktura wieku	Czy interesują Pana/ią kwestie związane z dziedzictwem poprzemysłowym Bydgoszczy?	Czy zna Pan/i miejsca w Bydgoszczy nawiązujące do dziedzictwa poprzemysłowego miasta?	Czy kiedykolwiek zwiedzał/a Pan/i miejsca nawiązujące do historii przemysłowej Bydgoszczy?	Czy poleciłby/aby Pan/i zwiedzanie miejsca nawiązującego do historii przemysłowej Bydgoszczy?
do 20. r. ż.	21,6%	28,5%	42,9%	33,3%
21-25	17,6%	18,3%	18,7%	22,0%
26-35	14,9%	18,3%	12,6%	16,2%
36-45	21,6%	12,4%	10,4%	10,1%
46-65	18,9%	14,5%	9,9%	12,7%
powyżej 65 r. ż.	5,4%	8,0%	5,5%	5,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, N=475

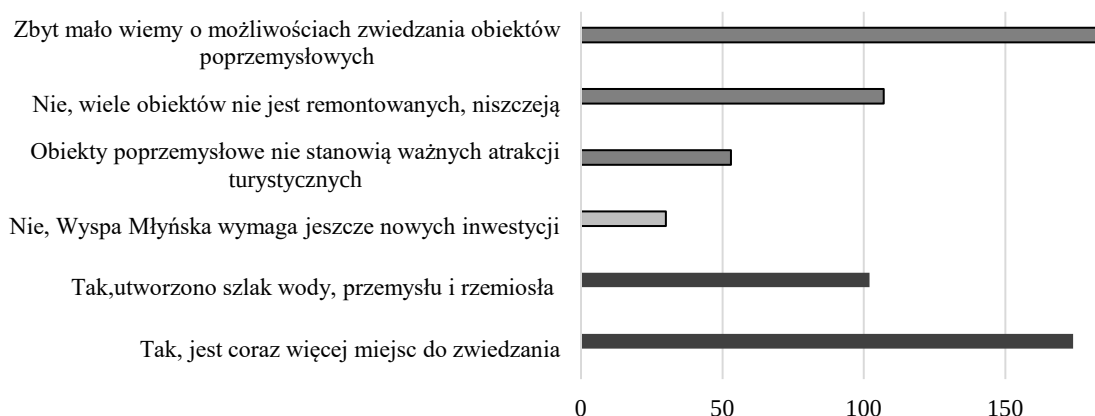
Pod względem przestrzennym, najwięcej osób deklarujących, że zwiedza miejsca związane z dziedzictwem przemysłowym i technicznym Bydgoszczy, pochodzi z najludniejszych osiedli miasta (Fordon i Wyżyny) i/lub z osiedli bogatych w postindustrialne atrakcje turystyczne, czyli w tym wypadku – ze Śródmieścia. Atrakcyjność turystyczna miejsc wyróżniających się dziedzictwem poprzemysłowym i technicznym jest wysoko oceniana. Dominuje ocena średnia, ale drugą pozycję zajmuje ocena dobra (ryc. 3). Szansy rozwoju turystyki w oparciu o dziedzictwo przemysłowe i techniczne miasta należy upatrywać także w tym, że młodzi są skłonni rekomendować zwiedzanie tego typu miejsc. Wśród najczęściej wskazywanych znajdują się: Wyspa Młyńska, Kanał Bydgoski i Explozeum. Na pytanie: „Czy Pan/i poleciłby/aby zwiedzanie miejsca nawiązującego do historii przemysłowej Bydgoszczy?” aż 33,3% odpowiedzi twierdzących udzielili badani do 20. roku życia, a kolejne 22% - osoby w wieku 21-25 lat (tab. 1).

Ryc. 3. Struktura odpowiedzi na pytanie: Jak ocenia Pan/i atrakcyjność turystyczną takich/ego miejsc/a?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $N=475$

Czołową rolę w wykorzystaniu potencjału przemysłowego w rozwoju turystyki miejskiej odgrywają lokalne władze. Struktura odpowiedzi na pytanie o ocenę działań miejskich władarzy w tym zakresie kształtuje się dwubiegunowo, dominują bowiem dwie skrajne odpowiedzi. Z jednej strony respondenci dostrzegają rosnącą liczbę miejsc poprzemysłowych przystosowanych do zwiedzania i spędzania czasu wolnego, doceniają obecność dedykowanego Szlaku Wody, Przemysłu i Rzemiosła (TeH₂O). Z drugiej strony zaś badani podkreślają deficyt informacji o możliwościach zwiedzania miejsc (post)industrialnych i potrzebę ich rewitalizacji (ryc. 4). Analizując odpowiedzi według struktury wieku należy podkreślić, że bez względu na wiek respondenci mają świadomość istnienia szlaku turystycznego, którego motywem przewodnim jest dziedzictwo przemysłowe i techniczne Bydgoszczy (TeH₂O). Ponadto różne grupy wiekowe artykułują podobne potrzeby w zakresie wzmocnienia zagospodarowania turystycznego najbardziej reprezentatywnej części Bydgoszczy, czyli Wyspy Młyńskiej, np. o meble miejskie oraz w odniesieniu do konieczności rewitalizacji cennych obiektów poprzemysłowych. Niezwykle ważnym jest natomiast fakt, że młodzi deklarują, że zbyt mało wiedzą o możliwościach zwiedzania obiektów poprzemysłowych. Wśród udzielających tej odpowiedzi, 45,7% to osoby do 20. roku życia, niemal 21% to badani między 21. a 25. rokiem życia, a 14,7% to przedstawiciele grupy 26-35 lat. Znamienym jest fakt, że im młodsze grupy wiekowe tym większy ich udział w strukturze wskazań odpowiedzi: „Zbyt mało wiemy o możliwościach zwiedzania obiektów poprzemysłowych”.

Ryc. 4. Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy Pana/i zdaniem władze miasta właściwie wykorzystują potencjał przemysłowy i wodny w rozwoju miasta?

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego, $N=475$

Wyniki obserwacji uczestniczącej i wywiadów mobilnych podczas eksploracji przestrzeni miasta szlakiem wody, przemysłu i rzemiosła (TeH2O) wskazują na trzy zasadnicze kwestie, które mają szansę stać się motorami wzrostu znaczenia dziedzictwa przemysłowego i technicznego w rozwoju turystyki kulturowej. Są to: (1) informacja i promocja, (2) aktywne zwiedzanie oraz (3) zaangażowana postawa przewodników turystycznych (Ryc. 5).

Ryc. 5. Czynniki wzrostu znaczenia dziedzictwa przemysłowego i technicznego w rozwoju turystyki kulturowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań jakościowych

Potrzeba upowszechniania informacji i szeroko zakrojonej, zdywersyfikowanej promocji na temat możliwości zwiedzania miejsc i obiektów przemysłowych oraz ich oferty turystycznej wybrzmiała już silnie w trakcie badania ankietowego. Klasyczne kanały dystrybucji informacji (plakaty, prasa, strona internetowa) nie są już wystarczające. Aby skutecznie dotrzeć do młodych ludzi należy zaistnieć w ich środowisku i posługiwać się językiem dobrze im znanym. Efektywnych środków przekazu należy poszukiwać w mediach społecznościowych, wykorzystywać dostępne technologie cyfrowe, w tym np. AR (*augmented reality*, rzeczywistość rozszerzona), czy VR (*virtual reality*, rzeczywistość wirtualna) i in. Szansą na zainteresowanie osób młodych tego typu miejscami jest organizowanie bezpośrednich spotkań, warsztatów z młodymi osobami w szkołach, na uniwersytetach, w przestrzeniach publicznych. Niezwykle ważna jest także możliwość aktywnego zwiedzania, tj. eksperymentowania i wykonywania doświadczeń (np. w Muzeum Mydła i Historii Brudu: „wizytę rozpoczęliśmy warsztatami »mydlanymi«, na których każdy mógł poczuć się jak dziecko i stworzyć własne kolorowe mydło, które było naszą pamiątką z tego miejsca. Tworzyliśmy je według specjalnej receptury pod okiem Pani prowadzącej”) oraz degustacji (Regionalna Warzelnia Piwa: „mieliśmy okazję spróbować chmielu, ziaren pszenicy i innych ziaren używanych do produkcji piwa”). Zwiedzając Muzeum Kanału Bydgoskiego młode osoby artykułowały potrzebę wzbogacenia istniejących eksponatów o „interaktywną wystawę lub punkt interaktywny, który pozwoli na dotknięcie i sprawdzenie jak funkcjonowały śluzy, zwłaszcza śluza trapezowa, która umożliwiała transport statków i barek w różnych kierunkach”. Nie bez znaczenia dla przyszłości turystycznej przemysłowych destynacji są postawa i zachowanie przewodników tych miejsc. Jak pokazała wizyta w Muzeum Kanału Bydgoskiego, Muzeum Fotografii, Muzeum Mydła i Historii Brudu czy Regionalnej Warzelnii Piwa silne powiązania przewodników z miejscem, znajomość jego historii i relacje z lokalną społecznością budują niezwykle pożądane umiejętności. Posiadane kompetencje społeczne oraz cechy osobowościowe, takie jak: zaangażowanie, otwartość i komunikatywność, generalnie cechy osoby responsywnej stanowią o turystycznej marce miejsca.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że ogromną zaletą zwiedzanych obiektów jest też ich skala i położenie. Generalnie rzecz biorąc są to miejsca kameralne, w których młodzi ludzie czują się swobodnie, nie przytłacza ich wielkość obiektu, tłok, hałas. Jest czas na osobiste doświadczenia miejsca i indywidualne

zwiedzanie. Używając terminu z branży hotelowej analizowane miejsca można określić jako „butikowe” muzea, gdzie wiodące znaczenie ma indywidualne traktowanie każdego turysty, budowanie poczucia komfortu, ale też tworzenie przestrzeni społecznych, mobilizujących do interakcji. Nie bez znaczenia jest również ich lokalizacja w przestrzeni miasta. Młodzi doceniają malownicze otoczenie zwiedzanych obiektów, ale też artykułują niekorzystne aspekty przestrzenne, np.: „wnętrze muzeum jest klimatyczne, ale jego lokalizacja jest niekorzystna, ponieważ parking znajdujący się przed budynkiem zasłania i utrudnia znalezienie wejścia”. Charakter i położenie obiektu mogą być zatem również wskazówką, w jakim kierunku powinna rozwijać się turystyka kulturowa oparta na dziedzictwie przemysłowym w postnowoczesnym społeczeństwie XXI w.

Podsumowanie

Dynamiczny rozwój cywilizacyjny wpłynął w znaczącym stopniu nie tylko na strukturę gospodarki, ale również, pośrednio, na branżę turystyczną. Odchodzenie od tradycyjnych gałęzi przemysłu spowodowało powstanie w miastach obszarów i budynków, których pierwotne znaczenie w obecnym świecie nie ma już zastosowania. Przestrzeniom tym trzeba więc nadać inne, zgodne z potrzebami dzisiejszych użytkowników miasta, funkcje. Jednocześnie z biegiem lat zmieniają się preferencje turystów, w szczególności osób młodych. Obecnie są oni nastawieni na poznawanie kultury i historii odwiedzanych miejsc, element przygody i rozrywkę. To wszystko sprzyja rozwojowi nowej formy turystyki kulturowej zwanej turystyką postindustrialną.

Jak wykazały rezultaty badań przeprowadzonych w Bydgoszczy, dziedzictwo naukowo-techniczne ma szansę wypełnić niszę w przestrzeniach turystycznych miast. Zgodnie z opinią osób młodych – aktywnych użytkowników przestrzeni miejskiej, jej obecnych i przyszłych kreatorów – w miejscach naznaczonych dziedzictwem przemysłowym i naukowo-technicznym tkwi ogromny potencjał rozwoju funkcji turystycznej. Miejsca te budują lokalną kulturę i kształtują tożsamość miast, każdy jej wymiar, począwszy od przemysłowego i naukowo-technicznego, aż po kulinarny. Młode osoby znają miejsca i obiekty przemysłowe, potrafią nazwać i wskazać najpopularniejsze destynacje. Co więcej, są w stanie je zarekomendować, jako godne odwiedzenia. Jako zaangażowani w rozwój miasta artykułują też najistotniejsze kwestie związane z rozwojem turystyki (post)industrialnej, które wymagają

wzmocnienia. Jako najważniejsze wskazują właściwie ukierunkowaną, sprofilowaną promocję i dystrybucję informacji o możliwościach zwiedzania tych miejsc i obiektów. Deficyt informacji stanowi ogromne wyzwanie, bowiem im młodsze grupy wiekowe tym większy ich udział w strukturze wskazań odpowiedzi: „Zbyt mało wiemy o możliwościach zwiedzania obiektów przemysłowych”. Co warto tu podkreślić, to fakt, że potrzeba upowszechniania i promowania proturystycznych aktywności w miejscach związanych z dziedzictwem naukowo-technicznym z wykorzystaniem różnorodnych kanałów dystrybucji informacji jest akcentowana też przez innych badaczy (Jędrzyak, 2011).

Prócz dostępu do informacji, kluczową rolę odgrywa aktywne zwiedzanie obiektów postindustrialnych pozwalające na osobiste generowanie wiedzy i doświadczeń. Nie jest to możliwe w sytuacji niedoborów infrastrukturalnych. Ważne jest bowiem kształtowanie przestrzeni społecznej, czemu sprzyja np. wyposażanie przestrzeni publicznych w meble miejskie. Wiodąca rola, stanowiąca o marce miejsca, jest także przypisana lokalnym przewodnikom, którzy co do zasady powinni cechować się postawą responsywną i być silnie zakorzenieni w lokalnej kulturze i miejscu. Osoby młode doceniają te nowo tworzące się destynacje turystyczne, zmieniające nie tylko oblicze miasta, ale też przestrzeni turystycznej. Klimatyczne, „butikowe”, postindustrialne muzea mają szansę spełniać oczekiwania i potrzeby młodego pokolenia.

Literatura

- Anderson J., 2004, *Talking whilst walking: a geographical archaeology of knowledge*, „Area”, vol. 36 (3), pp. 254-261
- Ashworth G., 1992, *Is there urban tourism?* „Tourism Recreation Research”, vol. 17 (2), pp. 3-8
- Ashworth G., Page, S., 2011, *Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes*, „Tourism Management”, vol. 32, pp. 1-15
- Balachowska M., Wiśniewski J., 1979, *Gospodarka w Bydgoszczy*, [w]: *Bydgoszcz. Informator: Historia, Teraźniejszość, Przyszłość*, Wydawnictwo Akcydensowe Bydgoszcz
- Bógdał-Brzezińska A., Wend, J., 2018, *Zarys historii turystyki i geografii turystycznej*, [w:] J. Olszewski-Strzyżowski, R. Drózd, M. Pasek (red.), *Turystyka: nowe trendy: zeszyty naukowe, nr 6*, Wydawnictwo Polskiej Izby Turystyki, Gdańsk, ss.7-35
- Buffa F., 2015, *Young Tourists and Sustainability. Profiles, Attitudes, and Implications for Destination Strategies*, „Sustainability”, vol. 7, p. 14042-14062, doi:10.3390/su71014042
- Chikurova T., Oshkordina A., 2020, *Industrial Tourism as a Factor in the Development of a City and Region*, „Advances in Social Science, Education and Humanities Research”, vol. 392, pp. 569-572

- Chmielewska M., Lamparska M., 2011, *Post-Industrial Tourism as a Chance to Develop Cities in Traditional Industrial Regions in Europe*, "Romanian Sociology Review", vol. 3, pp. 67-75
- Chodkowska-Miszczyk J., 2021, *A new narrative for sustainability: Exploring biogas plants as „first movers” in raising energy awareness*, "Australian Journal of Environmental Education" (in press)
- Chodkowska-Miszczyk J., Biegańska J., Grzelak-Kostulska E., 2016, *Instalacje odnawialnych źródeł energii jako nowa atrakcja turystyczna*, [w:] D. Sokołowski, P. Tomczykowska (red.) *Kreatywność w turystyce: innowacyjne rozwiązania we współczesnej turystyce*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, ss. 197-212
- Chodkowska-Miszczyk J., Kola Bezka M., Lewandowska A., Martinat, S., 2021, *Local Communities' Energy Literacy as a Way to Rural Resilience—An Insight from Inner Peripheries*, "Energies", vol. 14 (9), doi:10.3390/en14092575
- City, Tourism & Culture. *The European Experience*, 2005, A Report of the Research Group of the European Travel Commission and of the World Tourism Organization, Brussels
- Dębski M., Krawczyk A., Dworak D., 2019, *Wzory zachowań turystycznych przedstawicieli Pokolenia Y*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, zeszyt naukowy nr 172, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa, ss. 9-21
- Edwards D., Griffin T., Hayllar B., 2008, *Urban Tourism Research. Developing an Agenda*, "Annals of Tourism Research", vol. 35, no. 4, pp. 1032–1052 doi:10.1016/j.annals.2008.09.002
- Francis J. J., Johnston M., Robertson C., Glidewell L., Entwistle V., Eccles M.P., Grimshaw J. M., 2010, *What is an adequate sample size? Operationalising data saturation for theory-based interview studies*, "Psychol. Health", vol. 25 (10), p. 1229–1245, doi:10.1080/08870440903194015
- Gimiński R., Kowalski W., 1996, *Bydgoszcz. 650 lat*, Wydawnictwo KOMES, Bydgoszcz
- Global Report on The Power of Youth Travel*, 2016, Affiliate Members Report published by UNWTO and the World Youth Student and Educational (WYSE) Travel Confederation, Madrid, Spain
- Istoc E. M., 2012, *Urban Cultural Tourism and Sustainable Development*, „International Journal for Responsible Tourism”, vol. 1, no. 1, pp. 38-57
- Jędrusiak T., 2011, *Turystyka kulturowa w obiektach poprzemysłowych – zagadnienia ogólne*, „Turystyka Kulturowa”, nr 6, ss. 17-35.
- Kaczmarek J., Kaczmarek S., 2009, *Turystyka kulturowa – człowiek w miejskiej przestrzeni wymiany*, [w:] A. Buczkowska, A. Mikos von Rohrscheidt (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej, tom 1*, Poznań, ss. 7-36
- Kaczmarek A., 2013, *Tereny przemysłowe i zurbanizowane jako czynnik rozwoju turystyki miejskiej*, „Studia Ekonomiczne”, nr 147, ss. 81-93
- Koralewska P., 2009, *Turystyka przemysłowa (industrialna), do obiektów poprzemysłowych i technicznych*, [w:] A. Buczkowska, A. Mikos von Rohrscheidt (red.), *Współczesne formy turystyki kulturowej, tom 1*, Poznań, ss. 201-223
- Kowalczyk A., 2005, *Nowe formy turystyki miejskiej*, „Prace i Studia Geograficzne”, t. 35, ss. 155-197
- Kronenberg M., 2007, *Turystyka dziedzictwa przemysłowego – próba sprecyzowania terminologii*, [w:] K. Burzyński (red.) *Materiały pokonferencyjne z IV Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej pt. „Dziedzictwo przemysłowe jako strategia rozwoju innowacyjnej gospodarki”*, Zabrze, ss. 33-41

- Krysztófik R., Tkocz M., Spórna T., Kantor-Pietraga I., 2016, *Some dilemmas of post-industrialism in a region of traditional industry: the case of the Katowice conurbation, Poland*, "Moravian Geographical Reports", no. 1, s. 42-54
- Kudlińska-Chróścicka I., 2019, *Stawanie się osobą dorosłą w czasach płynnej nowoczesności w doświadczeniu wielkomiejskich młodych dorosłych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, nr 15 (4), ss. 34-60
- Lewandowska A., Chodkowska-Miszczuk J., 2019, *Zrównoważona turystyka miejska jako nowe, niezbędne podejście do rozwoju turystyki kulturowej: przykład Torunia*, „Turystyka Kulturowa”, nr 5, ss. 99-120
- Lorens P., 2010, *Rewitalizacja miast. Planowanie i realizacja*, Wyd. Politechniki Gdańskiej, Gdańsk
- Loures L., Panagopoulos T., Burley J. B., 2016, *Assessing user preferences on post-industrial redevelopment*, „Environment and Planning B-Planning & Design”, 43(5), 871-892.
- Lubowiecki-Vikuk A., Paczyńska-Jędrycka M., 2010, *Współczesne tendencje w rozwoju form rekreacyjnych i turystycznych*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań
- Lubowiecki-Vikuk A., Podgórski Z., 2013, *Zachowania i preferencje turystyczne młodzieży akademickiej*, [w:] R. Pawłusiński (red.), *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki*, IGiGP UJ, Kraków, ss. 149-158
- Martinat S., Navratil J., Hollander J. B., Trojan J., Klapka P., Klusacek P., Kalok D., 2018, *Re-reuse of regenerated brownfields: Lessons from an Eastern European postindustrial city*, "Journal of Cleaner Production", vol. 188, pp. 536-545
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2016, *Turystyka kulturowa – fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. KulTour.pl, Poznań
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa – wokół definicji*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1, ss. 4-21
- Moisa C., 2010, *Aspects of the youth travel demands*, "Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica", vol. 12 (2), pp. 575-582.
- Richards G., 2018, *Cultural tourism: A review of recent research and trends*, „Journal of Hospitality and Tourism Management”, no. 36, pp. 12-21, doi:10.1016/j.jhtm.2018.03.005
- Szromek A., Herman K., 2019, *A Business Creation in Post-Industrial Tourism. Objects: Case of the Industrial Monuments Route*, „Sustainability”, no. 11, 1451, pp. 1-17, doi:10.3390/su11051451
- Tourism and Culture Synergies*, 2018, UNWTO Publications
- Vukonic B., 2012, *An outline of the history of tourism theory*, (in) C. H. Hsu, C. W. Gartner (eds), *The Routledge Handbook of Tourism Research*, Taylor & Francis Group, New York, pp. 3-20
- Wylon M., Kempa A., Słowy A., Chodkowska-Miszczuk J., 2018, *Wyzwania transportu miejskiego wobec studentyfikacji–przykład Torunia*, „Economic and Regional Studies”, 11, 4, pp. 90-109
- Żabińska T., 2013, *Turystyka w dużych miastach i metropoliach. Wybrane problemy rozwoju i zarządzania*, [w:] T. Żabińska (red.) *Turystyka miejska. Prawdopodobieństwa i determinanty rozwoju*, „Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 147, ss. 133–153
- Żemła M., 2020, *Reasons and Consequences of Overtourism in Contemporary Cities-Knowledge Gaps and Future Research*, „Sustainability”, no. 12 (5), 1729, pp. 1-20, doi:10.3390/su12051729

Żukowski M., 2012, *Procesy dezindustrializacji a zjawisko turystyki postindustrialnej*, „Optimum. Studia Ekonomiczne”, nr 4, ss. 65-79
<https://ludzieitechnika.pl> [15.06.2021]

Scientific and technical heritage and urban tourism from the young people's perspective

Abstract: Technological and civilization development leads to changes in the economic cycle. The structure and organization of the economy are transforming. These changes are reflected in the variable usability of postindustrial places and the growth of abandoned areas and buildings. The way to renovate the urban devastated regions is to popularize their new function – tourism - based on the urban's heritage.

The aim of this study is to trace the significance of the scientific and technical heritage in urban tourism and identify opportunities and possibilities for developing this niche of the tourism market. Since it is strong interesting to learn the opinions of the most active users of urban and tourism space, the analysis was made from the perspective of young people. It was obtained during two-stage social research: (1) quantitative (questionnaire research) and (2) qualitative (walking interviews and participant observation). From the empirical point of view, the study was carried out in Bydgoszcz (Kujawsko-Pomorskie voivodship) - a city whose local authorities attempt to activate tourism of scientific and technical heritage places.

The results indicate a significant potential of tourist (and educational) "dormant" in the urban's scientific and technical heritage places. Nevertheless, a great need has been identified to popularize new forms and tourist facilities.

Keywords: Scientific and technical heritage, urban tourism, young people.